

ÜRGÜP BAHÇELİ KÖYÜ VE AZİZ MAMAS

URGUP BAHCELI VILLAGE AND ST. MAMAS

Dr. Öğr. Üyesi Bilgin YAZLIK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

bilginyazlik@nevsehir.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-8172-3192

ÖZ

Geliş Tarihi:
12.06.2025

Kabul Tarihi:
29.06.2025

Yayın Tarihi:
30.06.2025

Anahtar Kelimeler
*Bahçeli, Mamas,
Kapadokya,
Mamasun, Ürgüp*

Keywords
*Bahçeli, Mamas,
Cappadocia,
Mamasun, Urgup*

Bahçeli köyü, Nevşehir'in Ürgüp ilçesine bağlı tarihsel adı Mamasun olan bir Kapadokya köyüdür. Köy, Mamasun Vadisi içerisinde konumlandır, köy ve çevresinde bugüne kadar tespit edilmiş yedi adet kaya oyma kilise, kaya mezarlar, tarımsal yapılar ve doğal su tünelleri gibi çok değerli tarihi ve kültürel miras unsurları bulunmaktadır. Aziz Mamas, Kayseri'de yaşamış, Hristiyanlığın erken zamanlarından itibaren Kapadokya bölgesinde büyük saygı görmüş Hristiyanlık şehididir. Bu çalışmada Nevşehir'in Ürgüp ilçesine bağlı Bahçeli köyünün ve köyün içerisinde yer aldığı Mamasun Vadisinin doğal ve kültürel miras envanteri ortaya konulmakta, köyün tarihsel adının Mamasun olduğu belgelenmekte ve köyün tarihsel adı üzerinden Aziz Mamas ile olan bağlantısı ele alınmaktadır.

ABSTRACT

Bahçeli village is a Cappadocia village, whose historical name is Mamasun, in the Urgup district of Nevşehir. The village is located in the Mamasun Valley, and there are very valuable historical and cultural heritage elements such as seven rock-carved churches, rock tombs, agricultural structures and natural water tunnels that have been identified in and around the village to date. Saint Mamas is a Christian martyr who lived in Kayseri and has been highly respected in the Cappadocia region since the early times of Christianity. In this study, the natural and cultural heritage inventory of Bahçeli village in Urgup district of Nevşehir and the Mamasun Valley in which the village is located is presented, it is documented that the historical name of the village is Mamasun, and its connection with St. Mamas is discussed through the historical name of the village.

DOI: <https://doi.org/10.69851/car.1606559>

Atıf/Cite as: Yazlık, B. (2025). Ürgüp Bahçeli Köyü ve Aziz Mamas. *Kapadokya Akademik Bakış Dergisi*, 9(1), 31-37.

1. Bahçeli Köyü

Bahçeli, Nevşehir'in Ürgüp ilçesine bağlı bir köy yerleşimidir (38°32'54.36"K, 34°50'49.29"D). Bahçeli köyü, Ayvalı, İbrahimpaşa, Mazı, Güneyce, Çardak ve Kavak köylerine komşudur. Köyün rakımı 1359 metre olup köyün resmi nüfusu 371'dir¹. Köy sınırları çeşitli derecelerden doğal ve arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir ve köyün tamamı Kapadokya Alanı sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Şekil 1. Bahçeli Köyü
(Fotoğraf: Bilgin Yazlık)

Bahçeli köyü, Mamasun Vadisinin batı yamacına kurulmuştur. Köy yerleşiminin en yüksek noktasında köy mezarlığı bulunurken köyün en alçak noktasında İçeri Dere isimli çay akmaktadır. Mamasun Vadisi, Bahçeli köyünün yaklaşık üç kilometre güneyinde üç ana kol ile başlamaktadır, bu vadi kolları daha sonra Bahçeli köyünün kuzeyinde Gomeda Vadisi ile birleşmektedir. Toplamda kuş uçuşu yaklaşık on beş kilometrelik bir su aşındırması oluşumudur. Bölgede 2023 yılı Haziran ayında saha araştırması yapılmıştır ve bu makalede kullanılan tüm görseller bu araştırmada kaydedilmiştir. Mamasun Vadisinde şu ana kadar tespit edilmiş olan sekiz adet kaya oyma kilise bulunmaktadır. Bunun yanında çok sayıda kaya mezar, güvercinlik, şirahane, aralık, koya oyma yerleşim, taş köprü, çeşme, sivil mimari örneği bulunmaktadır. Mamasun Vadisi içerisinde yerel halk tarafından Acı Su olarak adlandırılan bir de doğal mineralli su kaynağı bulunmaktadır. Suyun şifalı olduğu ve özellikle kadın hastalıklarına iyi geldiği söylenmektedir (Türkmen, Kemal Talih 1999). Bahçeli köyünün ilk yerleşimi bugün terk edilmiş bir vaziyette Mamasun Vadisi içerisinde yer almaktadır. Bu terkedilmiş köyde çok sayıda kaya oyma ev, taş ev, taş köprü, çeşme ve çok katlı güvercinlikler bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda bölgede bulunan doğal ve kültürel yapı envanterinin koordinatları sunulmaktadır:

Tablo 1. Bahçeli Köyü, Mamasun Vadisi Doğal ve Kültürel Yapı Envanteri

No	Enlem	Boylam	Adı ya da Kodu	Açıklama	Kaynak
1	38°31'19.90"K	34°50'57.00"D	Ala Kilise	Kaya oyma kilise ve manastır kompleksi	C. Jolivet
2	38°32'9.40"K	34°50'29.00"D	İçeridere Kilisesi	Kaya oyma kilise ve manastır kompleksi	C. Jolivet, N. Peker
3	38°32'39.60"K	34°50'48.90"D	Mamasun 1 Kilisesi	Kaya oyma kilise ve çevresinde muhtelif kaya oyma odalar	Kİ: Özata, M.
4	38°33'5.80"K	34°51'7.20"D	Damönü Kilisesi	Kaya oyma kilise	Türkmen, K.T.
5	38°33'15.20"K	34°51'24.90"D	Mamasun 2 Kilisesi	Kaya oyma kilise ve çevresinde tarımsal fonksiyonlu yapılar	Kİ: Özata, M.
6	38°33'28.60"K	34°51'27.00"D	Mamasun 3 Kilisesi	Kaya oyma kilise (Büyük oranda tahrip olmuş)	Kİ: Özata, M.

¹ Türkiye İstatistik Kurumu

7	38°33'15.40"K	34°51'49.80"D	Mamasun 4 Kilisesi	Kaya oyma kilise	Kİ: Özata, M.
8	38°32'15.10"K	34°50'36.60"D	Kırk Kule	Çok katlı kaya oyma yerleşim	Kİ: Özata, M.
9	38°32'9.70"K	34°50'9.68"D	Su Tünelleri	Doğal su aşındırması sonucu oluşan içerisinden insan geçebilecek büyüklükte su tünelleri	Kİ: Özata, M.
10	38°31'51.46"K	34°49'59.74"D	Kaya mezarlar	Farklı tiplerde kaya mezarlar	Kİ: Özata, M.
11	38°32'11.64"K	34°50'10.10"D	Kaya mezarlar	Farklı tiplerde kaya mezarlar	Kİ: Özata, M. ²

Kİ: Kişisel İletişim

Bahçeli önemli miktarda kültürel ve doğal mirasa sahip bir Kapadokya köyü olmasına rağmen hak ettiği ilgiye bugüne kadar mazhar olamamıştır, köyde turistik bir faaliyet yapılmamaktadır. Bunun en büyük nedeni Ayvalı ile Bahçeli köyünü birbirine bağlayan köprünün yapım sürecinin maddi kaynak yetersizliği nedeniyle uzamış olmasıdır. Köprü 2018 yılında tamamlanmıştır, köprü tamamlandıktan sonra Ürgüp'e sağlanan kolay ulaşım sayesinde köye olan ilgi her geçen gün artmaktadır.

2. Mamasun Vadisi Doğal ve Kültürel Yapı Envanteri

Bahçeli köyünün içerisine yer aldığı Mamasun Vadisinde şu ana kadar tespit edilmiş toplam sekiz adet kaya oyma kilise, bir adet çok katlı kaya yerleşimi, doğal su tünelleri ve muhtelif kaya mezarlar bulunmaktadır.

Şekil 2. Mamasun Vadisi ve Doğal Su Tüneli
(Fotoğraf: Bilgin Yazlık)

19. yüzyılda Mustafapaşa'da yaşayan Rumların özellikle yaz aylarında kır kiliselerinde ibadet ettikleri ve bu kiliseler içerisinde hayvanların koruyucusu sıfatı ile Aziz Mamas adına bir kilisenin de bulunduğu bilinmektedir (Pekak 2008). Bahçeli köyü ile Mustafapaşa arasında yaklaşık sekiz kilometrelik bir mesafe bulunmaktadır. Bahçeli köyünün tarihsel adının Mamasun olduğu da dikkate alındığında burada bahsedilen kır kilisesinin bugünkü Bahçeli köyünde bulunuyor olması akla yatkındır.

Bölgede bulunan ve tespit edilmiş kiliselerden İçeridere Kilisesi ve Ala Kilise Kapadokya sanat tarihi açısından önemli kiliselerdir.

² Bahçeli köyü muhtarı.

2.1 İçeridere Kilisesi

Bahçeli köyünün en önemli kilisesidir. Mamasun Vadisi içerisinde, köyün yaklaşık üç kilometre güneyinde yer almaktadır. Kilise planı iki neflidir ve daha önce detaylı olarak incelenmiştir (Jolivet Levy 1991), (Peker 2009). Kilisenin bir manastır kilisesi olduğu önerilmektedir (Jolivet Levy 1991). Kilise, IX. ya da X. yüzyıla tarihlenmektedir (Peker 2009).

Kilise içerisindeki resim programı bölgenin sanat tarihi açısından çok değerlidir. Kilise içerisindeki duvarlarda İsa'nın yaşamından, Eski Ahitten ve Hristiyanlık inancından Mısır'a kaçış, masumların katili, metamorfosis, son akşam yemeği, Yahuda'nın ihaneti, Platus'un yargısı, çarmıh, son mahkeme, tanrısal görünüş, üç İbrani genç, İbrahim'in İshak'ı kurban edişi sahneleri resmedilmiştir (Peker 2009). Kilise duvar resimleri büyük oranda tahrip olmuştur ve bu tahribat resimlerin önemli kısmının günümüze ulaşamamasına neden olmuştur.

Şekil 3. İçeridere Kilisesi
(Fotoğraf: Bilgin Yazlık)

2.2 Ala Kilise Manastır Kompleksi

Ala Kilise, Bahçeli le Ayvalı köylerinin arasında her iki köyün yaklaşık beş kilometre güneyinde yer almaktadır. Ala Kilisenin bulunduğu bölgede şirahane, muhtelif farklı tiplerde kaya oyma tarımsal yapılar ve bir adet de yeraltı tüneli bulunmaktadır. Bu yapılar ile birlikte düşünüldüğünde Ala Kilise'nin bir manastır kompleksinin parçası olduğu iddia edilmektedir (Jolivet-Lévy ve Lemaigre-Demesnil 2009).

Kilisenin tavanı tamamen çökmüştür, bölgedeki benzerlerine kıyasla büyük bir kilisedir ve ana kaya içerisine oyulmuştur. Kilisenin giriş kapısı batıya bakmaktadır, kapıda ve kilise içerisinde az miktarda duvar resmi kalıntısı bulunmaktadır. Ala Kilise manastır kompleksi içerisinde yer alan kaya oyma bir şirahanede duvar üzerinde (1053 ya da daha az olasılıkla 1253) tarihini içeren bir yazıt bulunmaktadır (Jolivet-Lévy ve Lemaigre-Demesnil 2009).

Şekil 4. Ala Kilise
(Fotoğraf: Bilgin Yazlık)

3. Bahçeli Köyünün Tarihsel Adı: Mamasun

Bahçeli köyünün tarihsel adı Mamasun'dur (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Zabtiye Nezareti Evrakı [ZB.], Gömlek No: 24, 92 (1908). Köyün resmi adı olan Bahçeli, Cumhuriyet dönemi ile birlikte sonradan köye verilmiştir. Köy, her ne kadar halk ağzında Mumusun (Türkmen, Kemal Talih 1999), Momosun ya da Mamusun gibi isimler ile anılıyor olsa da bu tamamen sözlü aktarım kaynaklı bir hatadır. Köyün adının Mamasun olduğu resmi kayıtlar ile sabittir³. Mamasun isminin de köy halkı tarafından konuşma ağzı ile aktarılan bir Yunan yerleşim ismi olduğu düşünülmektedir (Umar 1993). Nitekim Mamasun adının Yunanca asıl kökenin Mamassós, Mamassos ya da Momoasson olduğu ifade edilmektedir (Umar 1993), (Olmez 2011).

Türkiye'de tarihsel adı Mamasun olan iki yerleşim yeri bulunmaktadır. Bunlardan biri Nevşehir'in Ürgüp ilçesinin Bahçeli köyü iken diğeri Aksaray Merkeze bağlı Gökçe köyüdür. Gökçe köyünde Mamasun Tekke adı verilen bir kaya kilise ziyaret bulunmaktadır. Kaya kilise öncesinde ahır olarak kullanılmakta iken sahibi tarafından kazılarak insan kemikleri bulunmuş ve köyün adının da katkısıyla Aziz Mamas ile ilişkilendirilmiştir. Mamasun Tekke hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar tarafından özellikle şifa bulmak için ziyaret edilmektedir (Hasluck 1929). Bölgede Aziz Mamas, "Pir Şemmas" (ya da Şambaz Baba) isimlerini alarak Müslümanların da saygı gördüğü bir kişilik haline gelmiştir (Pekin 2014).

4. Aziz Mamas

Aziz Mamas, 15 ya da 18 yaşında iken İmparator Aurelian döneminde (270-275) Kayseri'de şehit edilmiş bir Hristiyanlık azizi olarak bilinmektedir (Tsilipakou 2018). Aziz Mamas'ın doğum ve şehitlik tarihleri tam olarak bilinmemektedir. Aziz Mamas, Hristiyanlığın çok erken dönemlerinden itibaren bir din şehidi sıfatı ile saygı görmektedir. Aziz Mamas'a ilişkin ilk Hristiyanlık şehitlik kayıtları dördüncü yüzyıla tarihlenmektedir. Erken Hristiyanlık döneminde, dördüncü yüzyıl sonlarında, Kayseri stadyumunda, Aziz Mamas anma günleri kutlanmıştır, bu kutlamalara Hristiyan, Pagan ve Yahudilerden çok yoğun katılım olmuştur (Busine 2019). Yunan kaynaklarına göre, Aziz Mamas, Gangra (Bugün Çankırı)'da, üçüncü yüzyılda, Theodotus ve Rufina isimli Roma aristokratlarının çocuğu olarak dünyaya gelmiştir (Tsilipakou 2018) (Gasnault ve Durand 2008). Aziz Mamas'ın anne babası da Aziz Mamas gibi din şehididir, Aziz Mamas doğduktan çok kısa bir süre sonra hapisanede iken ikisi de öldürülmüştür. Ailesi daha bebek iken ölen Mamas'ın bakımını Ammia isimli soylu bir kadın üstlenmiştir (Tsilipakou 2018). Mamas daha genç yaşta iken Paganizm karşıtı düşüncelere sahip olduğu için Kapadokya dağlarına sürgün edilmiştir. Mamas, Kapadokya'nın zorlu yaşam koşullarına sahip dağlarında bir çoban olarak münzevi bir hayat yaşamıştır. Dağlarda yaşadığı zaman diliminde geyiklerin sütünü sağdığı, bu süttten yaptığı peynirleri ihtiyaç sahiplerine dağıttığı bilinmektedir (Tsilipakou 2018), (Akbaş 2024). Mamas'ın yaptığı iyilikler dilden dile dolaşarak o zamanki Kapadokya valisi Alexander'ın kulağına kadar gelmiştir, Alexander olayın daha fazla büyümesini engellemek adına Mamas'ın derhal Kayseri'ye getirilmesi talimatını vermiştir (Tsilipakou 2018), (Berger 2002). Hristiyanlık inancından vazgeçmesi için büyük işkencelere maruz bırakılmıştır ama inancından vazgeçmemiştir. Bunun üzerine o zamanki görkemli Kayseri şehir stadyumuna çıkarılmış ve vahşi aslanların önüne atılmıştır. İnaniş'a göre tanrının takdiri ile aslanlar Mamas'a dokunmamışlardır. Sonunda öfkelenen vali askerine Mamas'ı karnından üç başlı mızrak ile vurmasını emretmiştir. Aziz Mamas, bağırsakları ellerinde stadyumdan dışarı sürünerek çıkmıştır, kanlar içerisinde sürüne sürüne iki stadia (yaklaşık 370 metre) ötedeki bir kayanın dibinde vefat etmiştir (Tsilipakou 2018), (Bernardakis 1908). Bir başka kaynağa göre Mamas, stadyumda yaralandıktan sonra Erciyes dağındaki bir mağaraya kaçmıştır ve burada ölmüştür. Kayseri stadının iki stadia güneyine gömülmüştür (Busine 2019). Aziz Mamas, Roma döneminde imparatorluk düzeyinde saygı görmüştür, öyle ki Julian ve kardeşi Gallus'un

³ Köyün eski adının Mamasun olduğunun kanıtı olarak Cumhurbaşkanlığı Devlet Osmanlı Arşivlerinde bir belge bulunmaktadır. Bu belgede Mekteb-i Fünun-ı Harbiye Hademesi Uzun Hasanoğlu Osman'ın **Ürgüp'ün Mamasun köyündeki** ailesine nafaka göndermesi konusundan bahsedilmektedir. Belgenin tarihi Rumi 09/06/1324'tür. Yani miladi olarak 22/06/1908 yılından günümüze ulaşan bir belgedir.

Erciyes Dağı eteklerindeki Macellum'da (Erkiletlioğlu 2019) Aziz Mamas adına Şehitlik inşa ettikleri bilinmektedir. Aziz Mamas adına çok sayıda kilise inşa edilmiştir, mezarının yeri tam olarak bilinmemektedir. Bugün, Aziz Mamas'ın kemiklerinin Aksaray'ın Gökçe (Mamasun) köyünde bulunduğu iddia edilmektedir (Busine 2019).

Şekil 5. Aziz Mamas (Elmalı Kilise) (Erçolak 2021)

Aziz Mamas'ın kilise ikonografisindeki yeri incelendiğinde genellikle elinde haç ile (Şekil 5) ve bazı örneklerde genç yaşta, aslan üstünde, bir elinde çobanlık değneği ve koyun ya da keçi ile görülmektedir. Anadolu'da Mama kelimesinin anne anlamına geldiğinden hareketle Aziz Mamas'ın adının bu kökten türediği düşünülmektedir. Aziz Mamas hiç gitmediği halde Güney Kıbrıs'ta yaygın şekilde şifa temennisi ile saygı görmektedir. Aziz Mamas ayrıca sınır muhafızlarının ve çobanların koruyucusu olarak da bilinmektedir (Tsilipakou 2018). Kapadokya'da Pancarlık Kilisesi, Cambazlı Kilise, Elmalı Kilise ve Üzümlü Kilisesinde Aziz Mamas'a ilişkin tasvirler yer almaktadır (Budak 2012; Erçolak 2021).

Sonuç

Bahçeli köyü Ürgüp sınırları içerisinde yer alan kaya kiliseler başta olmak üzere Hristiyanlık döneminden kalma çok sayıda esere ev sahipliği yapan bir Kapadokya köyüdür. Aziz Mamas, Kapadokya bölgesinde yaşamış ve bölgede büyük saygı görmüş bir Hristiyan şehididir. Bahçeli köyünün tarihsel adının Yunanca kökenli Mamasun olması, köyde Türk yerleşiminden önce Hristiyan yerleşiminin bulunması, köyde önemli miktarda Hristiyanlık dönemine ait yapı kalıntılarının bulunması Bahçeli köyü ile Aziz Mamas arasında doğal bir bağ kurulmasına yol açmaktadır. Bu çalışmada Bahçeli köyünün tarihsel adının Mamasun olduğu belgelenmiştir. Bölgede yapılacak derinlemesine araştırmalar Aziz Mamas ile Bahçeli köyü arasındaki ilişkiyi güçlendirecek yeni kanıtların ortaya çıkmasına vesile olacaktır.

Kaynakça

- Akbaş, Begümay. 2024. "Caesareali Aziz Mamas Koramaz Dağı'ndaki Gergeme Kilisesi ile Bağlantısı". Ss. 73-83 içinde *Kültepe Koramaz Kayseri*. Ihlamur Kitap.
- Berger, Albrecht. 2002. "Die alten Viten des heiligen Mamas von Kaisareia. Mit einer Edition der Vita BHG 1019". *Analecta Bollandiana* 120:241-310.
- Bernardakis, G. 1908. "Notes sur la topographie de Césarée de Cappadoce". *Échos d'Orient, tome 11, n°68* 22-27.
- Budak, Dursun. 2012. "Anadolu'da Yaşamış Aziz ve Azize Hayatlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi". Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Busine, Aude. 2019. "The Origins and Development of the Cults of Saint Gordius and Saint Mamas in Cappadocia". Ss. 109-25 içinde *Early Christianity in Asia Minor and Cyprus*.
- Erçolak, Gizem. 2021. "Anadolu'da Görülen Aziz/Azizeler ve Rehber Anlatımındaki Yerleri". Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi.
- Erkiletlioğlu, Halit. 2019. *Kappadokia Krallığı ve Roma - Bizans Dönemi*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi.
- Gasnault, Pierre, ve Jannic Durand. 2008. "A propos de reliques byzantines : la translation d'une relique de saint Mammès de Langres à Sceaux en 1726". *Bulletin de la Société Nationale des Antiquaires de France* 270-86.
- Hasluck, Frederick William. 1929. *Christianity and Islam Under the Sultans - Vol I*. Oxford.
- Jolivet Levy, Catherine. 1991. "Nouvelles Donnees sur le IX Siecle en Cappadoce: L'eglise D'İçeridere". *Recueil des travaux de L'Institut d'etudes byzantines* (XLIV):73-86.
- Jolivet-Lévy, Catherine, ve Nicole Lemaigre-Demesnil. 2009. "Un etablissement monastique rural pres du village de Bahceli (Cappadoce)". Ss. 85-108 içinde *Archaeology of the Countryside in Medieval Anatolia*.
- Olmez, Mehmet. 2011. "R.M. Dawkins ve Anadolu'da Rumca-Türkçe İlişkileri". *Between Religion and Language* 215-24.
- Pekak, Sacit. 2008. "Mustafapaşa (Sinassos) ve Aziz Nikolaos Manastırı". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 25(1):199-217.
- Peker, Nilüfer. 2009. "Kapadokya'da Bir Atölye: Bahçeli İçeridere Kilisesi Resim Programı". *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ* (III):75-90.
- Pekin, Faruk. 2014. *Kapadokya - Kayalaradaki Şiirsellik*. İletişim Yayınları.
- Tsilipakou, Agathoniki. 2018. "The Veneration of Saint Mamas In the Mediterranean: A Traveler, Border Defender Saint. The Case of Naxos In the Cyclades". Ss. 299-307 içinde *Naxos and the Byzantine Aegean: Insular Responses to Regional Change*, 7. The Norwegian Institute at Athens.
- Türkmen, Kemal Talih. 1999. *Bilinmeyen Kapadokya'dan Bir Kesit Ürgüp*. Ürün Yayınları.
- Umar, Bilge. 1993. *Türkiye'de Tarihsel Adlar*. İnkılap Kitabevi.